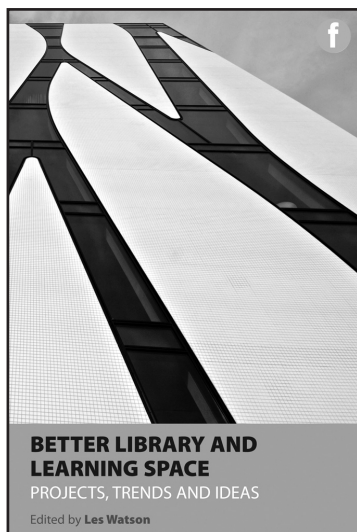

Olvasótermekből tanulóterek: a könyvtárak mint az informális tanulás színterei

A Facet Publishing kiadásában 2013-ban megjelent, *Better library and learning space* című gyűjteményes kötet az érdeklődő olvasó egy nagyívű körképet kap az elsősorban a felsőoktatási könyvtárak fejlődését meghatározó trendről, a könyvtári tanulóterek világáról. A nemzetközi példákat felsorakoztató, de több tanulmányban az Egyesült Királyságra fókuszáló tablón a téma egyik avatott szakértője, *Les Watson* kalauzolja végig az olvasót. Ugyan a kötetben szerkesztőként látjuk a nevéét feltüntetve, de minden nagyobb egység elején és végén olvashatunk tőle bevezetőket és összefoglalókat, emellett egyedülként a kötet szerzői közül több tanulmányt is jegyez; mindezek révén egyfajta kommentátorként, a szövegek értelmezőjeként is fellép, jó meggyőző készséggel támogatva az olvasói interpretációt és egyúttal buzdítva is az ötletek kipróbálására, gyakorlatba ültetésére.

A kötet alapvető tézise, hogy az utóbbi egy-két évtized technológiai fejlődése majdnem feleslegessé tette a könyvtárakat: „az információ odakint van”, s a távoli elérés – minden pozitívuma mellett – csökkentette a könyvtárak látogatottságát, aminek következményeit minden intézmény a saját bőrén is érzi. Emellett megváltozott a tanulás és a róla alkotott felfogásunk is: egyrészt az ismeretek passzív befogadásának kivánalmát felváltani látszik a tanulók szerepének felértékelése és a közös tudásalkotás eszménye, másrészt meghatározó az elektronikus források használata, egyre inkább saját eszközökön, amihez alkalmazkodva a tanulás színtereit is

Better library and learning space : projects, trends and ideas / ed. by Les Watson. - London : Facet, cop. 2013. - XXVI, 278 p. : ill. ; 23 cm ISBN 978-1-85604-763-0

újra kell tervezni. Az egyetemeken általánosan megfigyelhető, hogy a hallgatók nem a kötelező vagy egyéb irodalom beszerzéséért látogatnak el a könyvtárba, hanem a nyugodt tanulás, valamint az egymással való találkozás lehetőségéért. Sokak által kedvelt módszer az együtt tanulás vagy éppen a csoportmunka a különböző projektekhez, amihez szintén a könyvtár szolgáltathat ideális helyszínt.

A könyvtári terek jelentőségének felértékelődése tehát az informális tanulás és az ahhoz szükséges tér fontosságának felismerésén nyugszik, ezért számos helyen a régi típusú olvasótermekből a mai elvárásokra szabott tanulótérre hozták létre. Noha a kötetben ismertetett tanulótér többsége felsőoktatási könyvtárakból származik, az alkalmazott megoldások kiterjeszthetők más könyvtártípusokra is, ahogy a tanulás is végig kell, hogy kíséren minket egész életünkben.

A viselkedéslélektan és a tanuláspszichológia eredményeire építve éppen ezért ma kell megalkotni a holnap könyvtári tereit, abból kiindulva, hogy a könyvtár mint az informális tanulás színtere megújult szolgáltatásokkal és terekkel nélkülözhetetlenné teheti magát a használók számára, mi több, ténylegesen hozzájárulhat a tanulás hatékonyságához, a közös gondolkodáshoz és a párbeszédhez, támogatva és inspirálva az egész közösséget.

Könnyen belátható, hogy a szolgáltatások fejlesztése összefügg a tér fejlesztésével, átalakításával – a szolgáltatások biztosítása függ a tértől, sőt, a tér maga is egy szolgáltatás. A köztér minden közösség életében önértéket jelentenek, de – ha a gyűjtemény már nem is – külön vonzerőt is gyakorolhat a nagyszabású, nagy gonddal megtervezett, különleges külső és belső tér. Nem kell feltétlenül sztárepítészek és -belsőépítészek közreműködésével kialakított terekre gondolni, bár ez utóbbi mindenképpen előnyt jelent: a szerkesztő által csak húha-faktornak nevezett tényező, azaz amikor egy új könyvtári tér szó szerint lenyűgözi az oda belépőt, mégiscsak nagyszabású és nagy költségvetésű projektekben érhető el. A kötet ennek ellenére amelltt érvel, hogy a költségvetési megszorítások is inspirációt jelenthetnek a kísérletezés és az erőforrások jobb kihasználása számára. A modern, világos bútorok, a jó minőségű székek és asztalok, a természetes megvilágítás alkalmazása mindenesetre ma már alapvetőnek mondható; a design az, ami olyan többletet adhat a könyvtárnak, mely képes azt vonzóvá tenni a „fokozott felhasználói élményt” elváró és trendérzékeny közönség számára.

A gépészeti, világítástechnikai vagy a vezetékes és vezeték nélküli hálózati infrastruktúrát érintő funkcionális kérdésekben támaszkodhatunk objektív iránymutatásokra (pl. az egyesült királyságbeli felsőoktatási könyvtárak tanulótéreinél jó gyakorlatai alapján készített útmutatókat a Space Management Group ld. www.smg.ac.uk), ám az érzelmeinkre ható, megfoghatatlan tényezők, „puha faktorok” a kötet szerkesztője szerint fontosabbak: nem jósolható meg előre, milyen lesz egy új tanulótér hatása, sok múlhat a váratlanságon – ideális esetben a téralkotás pedig hozzájárulhat a közösség identitásához is. Emelltt nem elég abból kiindulnunk, amit már ismerünk (technológia, digitalizáció, szociálpszichológia stb.), hiszen olyan gyors változások következhetnek be, hogy mire

egy (át)építési projekt befejeződik, elavulttá válik. A szerkesztő állítása szerint tehát a jó könyvtári tanulóterek tervezése inkább művészet, mint tudomány, hiszen elsősorban képzelőerőre és kreativitásra van hozzá szükség, ezért is célja a könyvnek az inspiratív példák csokorba gyűjtése (az első részben), némi elméleti háttérrel (a második részben), illetve a más szakterületek képviselőinek megszólaltatása az új perspektívák ihlető erejében bízva (a kötet harmadik részében).

Esettanulmányok az angolszász világból

A kötet első, leginformatívabbnak mondható nagyobb egysége hat fejezetben járja körül a tanulótereket a világ minden tájáról. A fekete-fehér képanyaggal illusztrált esettanulmányok közös elemeinek megragadására, keretrendszerbe illesztésére a bevezető az egyesült királyságbeli Joint Information Systems Committee 2013-as *Learning Spaces Infokitjét* ajánlja (www.jisc.ac.uk/guides/learning-spaces). Az első esettanulmány Egyesült Királyságból származó, talán a legemblematikusabb példája – amely projekt nem mellékesen a szerkesztő, Les Watson nevéhez fűződik – a Glasgow Caledonian Universityn lévő *Saltire Centre* (1. kép), mely 2006-os átadása óta referencia-pontot jelent a könyvtári terekről folytatott diskurzusban. Az épület első szintjét egy reptér indulási oldalról mintázták: mindenhol kivetítőket látunk, rajtuk fontos információkkal. A 0. szint osztatlan, aulyszerű terében szolgáltatópláza, multifunkciós tér, közösségi tanulóter, kávézó, elektronikusan állítható, guruló állványokon elhelyezett könyvtári gyűjtemény, valamint változatos ülőbútorok kaptak helyet, a tér egyedi arculatát mégis a felfújható, iglukra emlékeztető, félig nyitott szeparék kölcsönzik. A könyvtár öt, egymástól hangszigetelt szintje közül csak a legfelső nyújt teret a csendes egyéni tanuláshoz, a többin egyaránt találunk számítógépekkel felszerelt kutatófülkéket, szemináriumi termeket, közösségi tereket, kiscsoportos tanulótereket és kávézót. A Saltire Centre közvetlenül az egyetem oktatási épületeihez kapcsolódik, fizikailag és szimbolikusan is összekötve a tanítás és a tanulás tevékenységeit, emellett otthont ad a hallgatóknak nyújtott szolgáltatópontoknak is, ezáltal a campus igazi középpontjaként funkcionál. Hasonló elvet követ a University of Exeter *Forum* nevű épülete (2. kép), amely egy plázára vagy csarnokra emlékeztető fedett utcán egyesíti a diákoknak nyújtott szolgáltatópontokat és a könyvtárat, ez utóbbi egy pufferzónával igény szerint is bővíthető. Ebben az átmeneti térben, amely a Forum felé nyitott, csoport-

tos tanulásra van lehetőség, de például vizsgaidőszak alatt jobban el lehet különíteni, a csendesebb tanulást szolgálva. Kiemelhető még a University of Worcester és a worcesteri önkormányzat által közösen működtetett *Hive*, azaz 'kaptár' nevű könyvtár újonnan felhúzott épülete, amely arany- és faburkolatával, üvegfelületeivel és ragyogó fehér falaival igazán lenyűgöző látványt nyújt, és öt szintjén biztosít könyvtári szolgáltatásokat és teret az egyetemisták és a worcesteri lakosság számára, a következő megoszlásban: 0. szint: közösségi tér, fiatalok könyvtára, játék, film és zene; 1. szint: bejárat, gyermekkönyvtár, kávézó, kölcsönzés, önkormányzati ügyfélszolgálati pont; 2. szint: könyvtári gyűjtemény, interaktív város-történet, business centre, tanulóter; 3. szint: a gyűjtemény többsége, tanulóterek; végül a 4. szint: lépcsőn vagy liften megközelíthető, csendes tér, amely a különgyűjteményeknek ad otthont.

1. kép

Saltire Centre. Glasgow Caledonian University
(Forrás: <https://www.flickr.com/photos/edublogger/1277273719>)

2. kép

Forum, University of Exeter
(Forrás: <https://www.burohappold.com/projects/the-forum-university-of-exeter/>)

Ugyanebben a kötetrészen megismerkedhetünk az információs terek/tanulóterek egyesült államokbeli evolúciójával is: ahogy elterjedtek a PC-k, a könyvtári számítógépeket egy jellegzetes térben helyezték el és tették elérhetővé mindenki számára. Ma már az „information commons” helyett a „learning commons” kifejezést használja a szakirodalom, s a számítógépes terminálokkal teli gépterem helyett oktatóteremről, médialaborokról, tanulóterekről beszélünk, ahol saját eszközöket is lehet használni, sok esetben 0–24 óras nyitva tartással. Maradva az USA-nál, az amerikai könyvtári tanulótereket taglaló fejezet érdekessége, hogy nem új könyvtárépületekkel, hanem az 1970-es, ’80-as években épült könyvtárak átépítéseivel foglalkozik, elsősorban az enteriőrökre koncentrálva. Annak illusztrálására, hogy a közelmúlt könyvtárépítészete mennyire nem felel meg a mai elvárásoknak, a *Wells College Library* említi a szerző (3. kép), amely túlméretezett geometrikus tartóelemeivel, gyér megvilágításával és kevés ülőhelyével egyenesen elriasztja a használókat.

3. kép

Wells College Library

(Forrás: <http://www.flickr.com/photos/cpthorton/sets/72157632828124613>)

A daytoni *Sinclair Community College* (4. kép) könyvtára ezzel szemben képes volt a ’70-es évekbeli szürke betonfalakkal és élénk narancs bútorokkal rendelkező alagsori térből kihozni a maximumot: az átépítése után a fokozott világítás, a tükrökkel megszokszorozott fény, a belső kert, a visszafogott színvilág és a kevesebb könyvvállvány révén népszerű, mozgalmas tanulóterré vált, amely egyaránt alkalmas az egyéni és a csoportos tanulásra. Ehhez hasonlóan az Ohio Universityn lévő *Alden Library* is áthelyezte a hangsúlyt a gyűjteményről a használókra: a cél az volt, hogy visszacsábítsák mind a hallgatókat, mind az oktatókat, és a „learning commons” koncepciót kiterjesszék a könyvtár egészére. Az átépítés után közösségi tanulóteret, oktatótermet, nyílt és zárt

csoportos tereket, konferenciatermet és multimédia labort hoztak létre, optimális tanulókörnyezetet teremtve mindenki számára, aminek következtében a könyvtár egyenesen az egyetem egyik fő vonzerejévé vált.

4. kép

Sinclair Community College Library

(Forrás: <https://flickr.com/photos/sinclairlibrary/839961089>)

Európai trendek

Más szempontból érdekesek az európai könyvtárépítészeti kirajzolódó trendek. Mint az ezt taglaló fejezet leszögezi, Európában jelenleg a könyvtárépítészeti konjunktúráját éljük: soha nem adtak át ennyi új építésű, ilyen nagy gonddal tervezett könyvtárat. Ezen épületek mind kísérletek a könyvtár újraértelmezésére, összhangban a könyvtárak új szerepkörének kijelölésével, miszerint túl kell lépni a gyűjteményszervezés és a feldolgozás paradigmáján, és létre kell hozni az ideális környezetet az inspirációhoz, tanuláshoz, tudásmegosztáshoz és történetmeséléshez. Ami a felsőoktatási tanulótereket illeti, a delfti műszaki főiskola építészeti karának új könyvtára egy ideiglenes megoldásból született: 2008-ban egy tűzvészben teljesen megsemmisült az építészeti kar épülete, ezért egy régi, használaton kívüli épületet alakítottak át, üvegezett toldások, illetve egy fedett „főutca” gyors felhúzásával. Az új kari épület egy év alatt, 2009-re el is készült; közepén található a könyvtár (50 ezer kötet, 100 ülőhellyel), de a wifi révén tulajdonképpen az egész épület könyvtárként funkcionál. Minden tér összekapcsolódik, így egy légtérben kap helyet a kutatómunka, a tervezés és a makettkészítés, szó szerint láthatóvá, sőt, kézzelfoghatóvá téve a tanulási folyamatot. A *BK City* néven emlegetett kari könyvtár (5. kép) tehát spontán tudott egy jól működő egyetemi tanulóterré válni – szemben a szerzők által negatív

példaként felhozott düsseldorfi orvosi egyetem *Ort des Austauschs, des Studiums und der Entwicklung*, röviden *O.A.S.E.* ('oázis') nevű könyvtárával (6. kép), melynek 8 szintes új épülete megfelel szinte minden, kortárs tanulóterekkel szemben felállított kritériumnak (20 tanulóterem, 1 e-learning tér 30 számítógéppel, több közösségi tér és 476 hagyományos ülőhely, kávézó, fórum, interaktív táblák, sok konnektor, hangszigetelt termek, hívogató bútorok), mégsem kel életre: a terekben csend uralkodik, a szerzők szerint talán azért, mert az egész épületben tilos enni és inni, emellett nincsenek műalkotások sem a falakon, és a homlokzatot díszítő, véredényekre hajazó formák ellenére sincs valódi karaktere az épületnek. (Hozzátehetjük, hogy a síri csend az orvosképzés sajátosságaival, a rengeteg tárgyi ismeret elsajátításával is összefügghet.)

5. kép

BK City Library

(Forrás: https://www.flickr.com/photos/de_ijosel/4704344626)

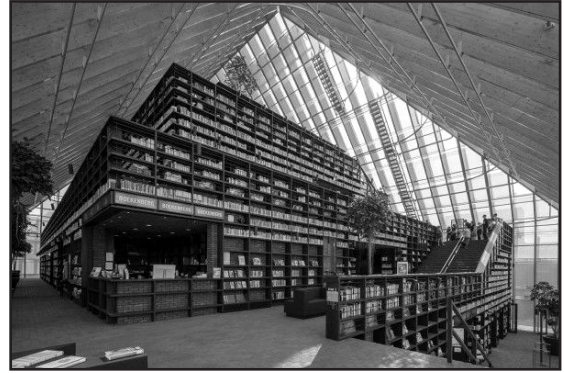

6. kép

Ort des Austauschs des Studiums und der Entwicklung (O.A.S.E.) Bibliothek

(Forrás: <https://www.hpp.com/de/projekte/bautypologien/lehre-forschung/oase.html>)

A városi könyvtárépítészet különleges tereire szintén egy holland és egy német példát olvashatunk ebben a fejezetben. Az előbbi a 2012-ben megnyílt spijkensse-i *Boekenberg* ('könyvhegy') (7. kép).

7. kép

Boekenberg Library Spijkenisse-ben

(Forrás: <https://www.pinterest.com/pin/407575835009948960>)

Tervezésekor azt a célt tűzték ki, hogy az unalmas kisvárost feldobó attrakció szülessen, ami maradéktalanul sikerült is: a téglafalú, üvegtetejű épület belsejében könyvekből emelt zikkurat magasodik, a polcok között spirálisan felvezető úttal a csúcsra. A könyvhegy belsejében irodák, gyerekkönyvtár, kiállítótér, valamint egy színház rejlenek, tetején kávézót és kilátót, a felvezető úton internetpiacját találunk 24 számítógéppel. Különleges a könyvek elrendezése is: az állványok alsó négy polcán foglal helyet a használatban lévő állomány, felettük a gerincükkel befelé fordítva, pusztá dekorációként és mementóként, elavult és referenz könyvek sorakoznak. A könyvtár így egyszerre hirdeti a könyv örök értékét és feleslegessé válását, ezzel együtt pedig különleges hangulatú hely, ahol az ember szívesen időzik. A konceptuális építészet másik példája a 40 méter magas, 11 szintes *Stuttgarteri Városi Könyvtár*, amely 2011-ben nyílt meg (8. kép). Kívülről szürke kockát formáz – ezért könyvbörtönnek is gúnyolták –, belépve azonban hófehér, szakrális hangulatot árasztó „tudáskatedrális”, melynek a színeket egyedül a könyvek és az emberek kölcsönzik. Szimmetrikus és minimalista/üres terei a koncepció szerint gondolkodásra inspirálnak. A korszerű technológiát az önkiszolgáló kölcsönzés, az elektronikus vezérlésű könyveskocsik, a kölcsönözhető laptopok, az interaktív érintőképernyők és 60 PC biztosítják.

8. kép

Stuttgarteri Városi Könyvtár

(Forrás: <http://www.geheimtipp/stuttgart.de/stadtbibliothek-stuttgart/>)

Összefoglalva az eddigieket, a trendek szerint a kortárs könyvtári tanulótér legfőbb jellemzője a nyitottság és a rugalmasság. A tér nyitottsága a szellemiség nyitottságát kell, hogy tükrözze, megvalósítva a befogadó könyvtár eszményét. A nagy, nyílt terek általános receptjét azonban érdemes körültekintéssel alkalmazni, s kerülni kell a túlságosan egybenyitott aulákat; egyrészt mert túl zajos lesz az összehatás, másrészt a szociálpszichológia tanúsága szerint az emberek a nyílt terekben először a sarkokat, később a széleken lévő helyeket foglalják el, előnyben részesítve az ablakok és az ajtók közelségét, és csak végső esetben ülnek le középre, ösztönösen a biztonságot és a menekülési útvonalakat keresve. Megoldást jelenthet a zónák létrehozása, amely viszonylag alacsony költségvetéssel is kialakítható a bútorzat, növények és a könyvállványok segítségével, továbbá az alakíthatóság és az újratervezés lehetőségét is magában hordozza. Érdemes odafigyelni a színek lélektani hatására és a design során használt grafikai elemekre és/vagy műalkotásokra is, hiszen a belsőépítészeti elemek (pl. átriumok) mellett ezek kölcsönözhetik a térnek az említett húha-faktort. A (tanuló)tér rugalmasságának elvi alapja az egyénenként eltérő tanulási és könyvtárhasználati szokások és a változó használói igények kiszolgálása. Az elkülönülő kutatófülkéktől az összetolható asztalokig, a görgős székektől a karosszékeken át a kanapéig érdemes minél többféle, lehetőleg moduláris bútorral felszerelkeznünk, illetőleg hagynunk, hogy a használók kedvük szerint mozgassák azokat. A rugalmasság az egyes termek terén is megnyilvánulhat, átalakítható, leválasztható vagy kibővíthető oktatóterem/konferenciatermek/számítógépterem esetében, amihez extra székekre, táblákra, számítógépekre lehet szükség. Mindezek

mellett alapvető a technológiagazdag tér (vezetékes és vezeték nélküli infrastruktúra, sok asztali és hordozható eszköz, okostáblák, kölcsönözhető laptopok stb.) és a szolgáltatás gazdag tér (önkiszolgálás lehetősége, bővíthető olvasószolgálati pult beépíthető székekkel, mozgatható/ideiglenes ügyfélszolgálati pontok) megvalósítása, illetve az online és fizikai tér összekapcsolása kölcsönösen egymásra való utalásokkal (pl. elektronikus könyvtár és fizikai könyvtár, távoktatás és oktatóterem, linkgyűjtemények és különgyűjtemények). A technológiai eszközöknek és infrastruktúrának (hálózati kapcsolat a helyi szerverekhez és a világháléhoz, sávszélesség, elektromos hálózat, kapacitás, konnektorok száma) mindig korszerűnek kell lenniük, továbbá fontos, hogy a könyvtárosok is legyenek naprakészek a technológia terén, hogy képesek legyenek támogatást nyújtani a használóknak. Több említett könyvtár példáján látszik, hogy igyekeznek közel hozni egymáshoz az oktatás, a tanulás és az alkotás tevékenységeit – ez beleillik a könyvtárak hagyományos szerepkörébe, de egyúttal a rohamosan változó mai technikai környezethez és oktatási elvárásokhoz is igazodik, az alá-fölérendelt viszony helyett az együttműködést, a csoportos ta-

A könyvtár fogalma tehát kitér: nemcsak az a hely, ahol a könyvek vannak, hanem az a tér, ahol a könyvtári szolgáltatásokat igénybe lehet venni; felsőoktatási környezetben összeolvadva a campus többi részével, városi könyvtárak esetén pedig a párbeszédet elősegítve a közösségekben. A párbeszédet, melynek révén a tudás születik az inspiráción, az alkotáson és a megosztáson keresztül – utalnak a szerzők David Lankes *The Atlas of New Librarianship* (2011) című könyvének fő tézisére.

nulást, az információs műveltség javítását helyezve a középpontba.

Hogyan bírhatjuk rá az embereket, hogy osszák meg a tudást? Hogyan lehet alkalmassá tenni a könyvtár tereit ezekre a funkciókra? – merül fel a kérdés, de nincsenek egyenlő válaszok, minden könyvtárnak a saját közösségére kell szabnia a tanulótereit. Az bizonyosnak látszik, hogy kreatív megközelítésekre van szükség, az építészetben pedig az olyan konceptuális megoldások, melyek magára a gyűjteményre és a könyvtár funkcióira reflektálnak (mint például az említett „könyvhegy”), sikerre vezethetnek.

Kitekintés Ázsiára és Ausztráliára

Távolodva az amerikai és európai könyvtáraktól, a kötetben Ázsia és Ausztrália könyvtári (tanuló)tereiből is ízelítőt kapunk. A kínai könyvtárügy hat a legidegenebbül a nyugati olvasó számára, köszönhetően részben annak, hogy az e fejezetet jegyző brit szerző maga is kívülről közelít a témához. Ez a fejezet ellenpontozza a nyugati trendeket, hiszen egy zártabb társadalom könyvtári gyökeresen eltérő küldetéssel bírnak. Nem állíthatjuk azt, hogy „az információ ott van mindenütt”, hiszen egyrészt nincs minden diáknak számítógépe, másrészt gyakorlatilag állami cenzúráról beszélhetünk. Az olyan fogalmak, mint a „kutatás szabadsága” vagy „az oktató és a diák partnersége”, sajátosan jelennek meg Kínában. Éppen ezért a könyvtárépítészeti fejlesztések a cenzúra, a centralizáció, az urbanizáció és a felsőoktatást jellemző hatalmas keretszámok erőterében valósulnak meg, a külső formára és a mennyiségre fókuszálva. A gigaegyetemek óriási könyvtárai több tízezer négyzetméteren terülnek el, ahol a könyvekkel megpakolt állványok és a konvencionális olvasói asztalok dominálnak, a nyugati egyetemeken megszokott közösségi tanulótereket, mozgalmas kávézókat pedig hiába keressük. A könyvtárak a csendes, fegyelmezett egyéni tanulás eszményét közvetítik, számos esetben a kontempláció keleti tradíciójának megfelelő megoldásokkal (pl. vízesés, bambuszkert). A nyugati és a kínai fejlődési utak kereszteződéséből származnak a hongkongi példák: itt a felsőoktatási keretszámok 2012-ben történt ugrásszerű 25%-os emelése – kiegészülve a dinamikus technológiai fejlődéssel – szült modernizációs kényszert a könyvtári területen. Az egyetemek deklarált célja, hogy a hallgatók magas szintű információs műveltséggel és digitális készségekkel rendelkező állampolgárokká váljanak, emiatt újra kellett gondolni a könyvtári szolgáltatásokat is: nemcsak több ülőhelyre van szükség, de új szolgáltatásokra, új technológiákra és új tanulóterekre is. Jellemző trend a könyveket tartalmazó termek és a munkaszobák alapterületének csökkenése. Ha ezeket zárhatóvá teszik, az oktatók és a hallgatók rendelkezésére bocsátott tanulóterekben kialakítható a 0–24 órás mindennapi nyitva tartás. Példaként álljon itt a *Hongkongi Egyetem Központi Könyvtára* (9. kép): 2012-ben, többéves tervezés után a harmadik szintet teljesen átalakították, és könyv nélküli (!), multifunkciós, rugalmas, hi-tech teret hoztak benne létre. Több mint 3000 négyzetméteren öt tematikus-funkcionális zónát alakítottak ki, ezek a következők:

technológia zóna 80 számítógéppel; többfunkciós zóna guruló (babszem alakú) asztalokkal és székekkel, iPadekről vezérelhető hangrögzítőkkel, kivetítőkkel és digitális pódiummal; kikapcsolódás zóna magazinokkal és ételautomatákkal; együttműködés zóna: nagy tér érintőképernyős számítógépekkel, amiket a csoportok használhatnak, emellett 19, QR kód használatával foglalható terem csoportmunkára a legmodernebb technológiával felszerelve (interaktív tábla, webkamerák stb.); végül a tanuló zóna: az egyéni tanulást segítő, különböző fokban szeparált fülkékkel és kutatóállomásokkal, illetve egy technológiamentes „csendes teremmel”.

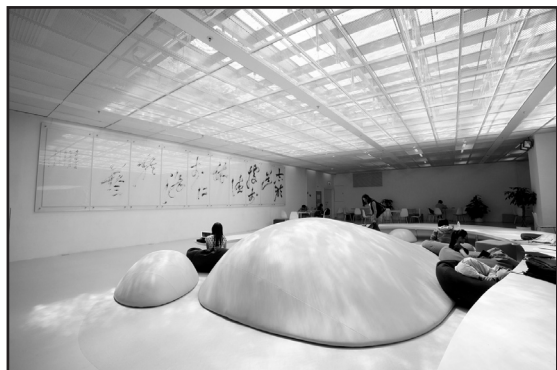

9. kép

University of Hong Kong Main Library

(Forrás: https://www.hku.hk/press/news_detail_8581.html)

Említést érdemel még a *Hongkongi Kínai Egyetem Könyvtára* (10. kép), melynek új szárnyát 2012-ben adták át, s melyben egy 2000 négyzetméteres tanulóteret alakítottak ki „Learning Garden”, azaz ’tanulókert’ néven. Noha ez az alagsorban található, mégsem sötét, mivel egy medence található felette, amin átszűrődik a fény. A helyiség domináns fehér színe (egész falakat beborító fehér íróasztalakkal), és a közepén kanyargó, amorf asztal olyan benyomást tesznek a látogatóra, mintha egy kerti ösvény terülne el előtte; a váratlan kanyarokat vető felület egyúttal elkülönülésre és csoportmunkára is alkalmas. A „tanulókertben” a keleti kertépítészeti tradíciókra való utalások jól megférnek a 21. századi technológiával: a tanulóter IT zónával, illetve kisebb-nagyobb különtermekkel egészül ki, mindez pedig 24 órás nyitva tartással szolgálja az egyetemi közösséget.

10. kép

Learning Garden Chinese University of Hong Kong Library

(Forrás: https://www.cpr.cuhk.edu.hk/en/press_detail.php?id=1829)

Az ausztráliai könyvtárakkal foglalkozó fejezet kis-kilóg a sorból, hiszen itt nem felsőoktatási tanulóterekről, hanem közkönyvtárak térhasználatáról olvashatunk. A kontinentst jellemző nagy távolságok rányomják a bélyegüket a könyvtári ellátásra, a cél ezért az egyenlő hozzáférhetőség megeremtése, hogy településtől és időzónáktól függetlenül mindenki tudja a könyvtárban elérhető online forrásokat használni. Ezzel egy időben a könyvtár fizikai valójában, térként is megerősödik mint az utolsó ingyenes közterület. A digitális forradalommal a könyvtáraknak tehát újra ki kellett találniuk szerepeiket, illetve a teret is, amelyet elfoglalnak – földrajzi és szociális értelemben egyaránt. A digitalizáció előrehaladtával egyre kevésbé a könyvek állnak a könyvtár középpontjában, így például a *Queenslandi Állami Könyvtárban* a referenz részleg oly mértékben összezsugorodott, hogy a tájékoztató könyvtáros már csak egy iPaddal a kezében válaszol a kérdésekre. Számos ausztrál közkönyvtár ingyenes, befogadó, közösségi nappaliként, a Ray Oldenburg-féle „harmadik helyként” pozicionálja önmagát, ahová a szülők pizsamában is lehozhatják esténként a gyerekeiket, s amely a helyi közösség igényeit szolgálja, hogy belépve mindenki azt érezhesse: ez „a mi helyünk”.

Elméleti megközelítések

A kötet második nagyobb egysége négy fejezetből áll, melyek rendre a technológia, a tanulás, a tér és a tervezés kérdését járják körül. Az elméletibb fókuszú, ám rövid terjedelmű írások természetesen csak bepillantást engednek ezekbe a témakörökbe,

a mindegyiket jegyző szerző-szerkesztő Les Watson érezhetően inkább gondolatébresztőnek, mintsem tanulmánynak szánta őket. A technológiával foglalkozó fejezet Kevin Kelly (2010) nyomán a *technium* fogalmával írja le mindazon eszközöket és rendszereket, melyeket feltalált az emberiség. Ilyen értelemben a könyvtár is egy technológia, mely az információk tárolására szolgál.

A cél tehát nem az, hogy a könyvtár győztesként kerüljön ki a technológiával szemben vívott küzdelemben, hanem az, hogy képesek legyünk megtalálni a könyvtár mint technológia következő fejlődési fokozatát, melynek fókuszában nem a működés áll (operacionális megközelítés), hanem a használói igények és a használók választási lehetőségei.

Ez a perspektíva segíthet könyvtári kontextusba helyezni a technológia kérdését: a régi és a legújabb technológiák együtt élhetnek, legyen szó bár vezetékes és vezeték nélküli hálózatokról, könyvtári PC-k-ről, az olvasók saját eszközeiről („Bring Your Own Device”), kölcsönözhető eszközökről, vagy éppen az új technológiai megoldásokról (3D nyomtató, interaktív tábla, holografikus kivetítő stb.). A technológia lehet a használóval való kommunikáció eszköze is, példaként említhetők az elektronikus jelzések és az interaktív kijelzők – a QR kódok és Bluetooth használatával pedig információs pontok alakíthatók ki. Az információtechnológia átszöheti a könyvtári térben uralkodó fényviszonyokat és hangokat is: a szabályozható fény befolyásolja a hangulatot, de például a „Ssss!” hangot kiadó ajtók is frappáns és egyben informatív megoldást jelenthetnek (*Saltire Centre*). A hologram dekorációs elem lehet: például a University of Londonon lévő *Bedford Library* előterének padlóján lévő hologram halastóból elúsznak a halak, ha valaki keresztülsétál rajta. A rendelkezésre álló Big Data technológia a használói visszajelzések összegyűjtésében és elemzésében lehet a segítségünkre a jövőben, 2013-ban ennek előkészítésére indult a *JISC Library Analytics and Metrics Projectje*.

A következő fejezet a 21. századi tanulásméleletekből indul ki, melyekben közös, hogy a részvételiséget és a tudás megalkotását állítják a középpontba. Ebben az új paradigmában az egyéni képességeken és a párbeszéden alapuló tanuláson van a hangsúly, az érzelmi tényezők elismerésével. Brown and Duguid (2000) szerint minden tanulás beszélgetéssel kezdődik, a tudás pedig szociális interakció eredménye. A

beszélgetés lehet tanári magyarázat, diákok párbeszéde egymással, szituációs tanulás csoportban, valamint egyéni tanulás belső párbeszéddel. A könyvtáraknak minél többféle párbeszéd lehetőségét, azaz minél többféle tanulási mód lehetőségét biztosítaniuk kell, az új könyvtári tanulótereknek pedig ezt a sokféleséget kell tükrözniük. Az enteriőrök, amiket alkotunk, hatással vannak a bennük tartózkodókra, így a tanulás érzelmi vonzataira is, aminek jelentőségét a szakirodalom nem győzi hangsúlyozni. Ami az oktatás és a könyvtár kapcsolatát illeti, Freeman (2005) szerint a könyvtár a tanterem kiterjesztése – így a kísérleti pedagógiáknak is helyet kell adnia, az együttműködést és az interaktivitást elősegítve. A tömeges oktatás és a távoktatás korában pedig még inkább felértékelődik a könyvtár mint informális tanulótér szerepe.

Összefoglalva: a könyvtáraknak a tanulás támogatására sokféle módot és teret kell adniuk, hogy rugalmas választási lehetőséget biztosítsanak, és támogatniuk kell az egyéni és csoportos tanulást és kreativitást, a forrásokkal, illetve az egymással való interakciót, hogy ösztönözhesék a jövő tudásának megalkotását.

A térről szóló fejezet alaptétele, hogy a tér „beszél hozzánk”, értékeket és érzelmeket közvetít. A szöveg meg is nevezi azon alapértékeket, melyeket a 21. századi könyvtáraknak/tanulótereknek tükrözniük kell, ezek a változatosság, a választás lehetősége és a sokszínűség – mindezt olyan „design gesztusok” is képviselhetik, mint például a kerek asztalok, melyek elősegítik a párbeszédet. A viselkedépszichológia eredményei szerint a tudatküszöb alatti faktorok, a színek, formák, enteriőrök eltérően hatnak ránk, ám a térnek mindenkit meg kell szólítania, az egyéni reflexió és a csoportmunka/párbeszéd híveit egyaránt, ideális esetben kíváncsiságot keltve, felfedezésre hívva a belépőt. A fejezet érdekessége, hogy Oldenburg neves elméletére reflektálva, nem tesz egyenlőséget a könyvtár és a „harmadik hely” közé, hanem a könyvtári tanulótereket az „első hely” (otthon), a „második hely” (munkahely) és a „harmadik hely” (informális, közösségi tér) metszéspontjában helyezi el; a szerző szerint a könyvtári tanulótereknek ötvöznie kell az otthon kényelmét a munka (tanulás) komolyságával és a közösségi élet kötetlenségével. Rizzo (2002) nyomán a szerző a könyvtári tanulóteret négy fokozatát különbözteti meg: aktív közös terek – interaktív együttműködésre, csoportmunkára és egyéni munkára alkalmas terek – kevésbé aktív tanulóterek

és olvasótermek egyéni kutatáshoz – félreeső terek kontemplációhoz, elmélyült gondolkodáshoz. Ezek aránya az utóbbi évtizedekben eltolódott, így állhatott elő az a helyzet, hogy a mai könyvtárak nem csendes épületek pár hangos szobával, hanem hangos épületek pár csendes szobával; nem a könyvtárosok birodalmai, hanem a használókéi (Lankes, 2012). Mindenesetre az enteriőr megtervezésekor kulcsfontosságú a különböző súlypontú terek dinamikus egyensúlya és a rugalmasság, illetve az, hogy a különböző zónák ne szigetelődjenek el egymástól, és ne tudják bizonyos használói csoportok kisajátítani az egyes tereket. A könyvtár törekedjen arra, hogy az emberekkel, a technológiával és a forrásokkal való interakció és az élmények kontinuumját nyújtsa! A gyakran alkalmazott nagy, nyílt terek, melyek a 20. században az egyterű irodákban jelentek meg, s a könyvtárakba a számítógépek megjelenése kapcsán kerültek bevezetésre, nem jelentenek mindenre gyógyírt, sőt, az egymás melletti számítógépekkel telezsúfolt tér lehangoló is lehet, ezért fontos a rugalmas és inspiratív kialakítás. (Ám ennek ára van: a tér állandó átrendezése, menedzselése sok energiát emészt fel.)

A zónák, fülkék, szeparék kialakítása viszonylag könnyen teremthet félig nyitott, félig zárt tereket, amivel többféle olvasói igényt is képesek leszünk kiszolgálni, s dinamikus, a kihívásokra válaszolni képes teret hozhatunk létre, mely a szolgáltatások széles spektrumát kínálja.

A kötet ezen egységét záró fejezet a projekttervezéshez kíván ötleteket adni, a SWOT-analízis mellett a PEST-analízis (szempontok: Political, Economic, Social, Technological) eszközt javasolva. Érdemes szem előtt tartani, hogy mind a projekteknek, mind az épületek különböző összetevőinek is megvan a maguk életciklusa – van, ami hosszú távú (magának az épületnek a fő strukturái, falai, földemei), és van, ami rövid távú és változékony (pl. bútorok, technika), ez pedig befolyásolja a projektek lefutását is, amire nem árt időben felkészülnünk. A szerző azt indítványozza, hogy a Disney által megalkotott „imagineering” kifejezés értelmében a projekttervezés racionalitását ötvözzük a képzelőerővel, hiszen nem az építészeti és belsőépítészeti részletkérdéseken múlik, hogy működni fog-e a könyvtár vagy a tanulóter, hanem a térben testet öltött ötleteken. Mindeközben vegyük komolyan az adatgyűjtést, az adatok analízisét és szintézisét is, így jobban meg tudjuk ítélni,

mi működik és mi nem. A visszacsatolás származhat videofelvételekből, Facebook-kommentekből (akár buzdíthatjuk is arra a használókat, hogy fotózzák le, ami tetszik/nem tetszik nekik), az élmények „mérése” pedig alkalmazhatjuk *Csikszentmihályi Mihály* Élményértékelő Mintavételi Eljárását. A Big Data technológiák remélhetőleg az adatbőség feldolgozásában segíthetnek. A kötet egész érvrendszerét megkérdőjelező, ám kétségekívül őszinte mozzanat, hogy a szerkesztő-szerző Painter [et al.] (2013) kutatásait idézve rámutat: nem áll rendelkezésre szisztematikus longitudinális vizsgálat a tanulóterekkel kapcsolatban, azaz – bár pozitív visszajelzések érkeznek az oktatók és a hallgatók részéről – nincs objektív bizonyíték arra, tényleg hatékonyabbá teszik-e a tanulást az informális könyvtári tanulóterek. Ennek bizonyítása vagy cáfolása egy előttünk álló feladat, melyben az is tisztázásra vár, pontosan milyen adatokat kellene gyűjteni és milyen módszerekkel. A kísérletezés mindenesetre nem árthat: ha nem tudunk vagy nem akarunk teljes átalakítást végezni, először a kávézót rendezzük át, vagy a folyosókon, esetleg az udvaron helyezünk el felfűjható bútorokat vagy képernyőket, de a mozgás koncentrációra gyakorolt pozitív hatását elemző tanulmányokra építve kísérletezhetünk a testhelyezethez alkalmazkodóan mozgó bútorokkal is. Végezetül vonjuk be minél többféle terület szakembereit, gyerekeket és fiatalokat is a tervezési folyamatba, így növelve a szempontok számát és felszabadítva a kreatív energiákat is.

Körkép a jövő könyvtári tereiről

A kötet harmadik nagyobb egységében különböző könyvtári, oktatási és design szakemberek kapnak lehetőséget arra, hogy megosszák a könyvtári terekkel kapcsolatos tapasztalataikat, reflexióikat és vízióikat. A nézőpontok sokfélesége mindenképpen pozitívum, bár az óhatatlanul vissza-visszaköszönő tételmondatok némileg redundánssá teszik ezt a kötetrészt, amit a szerkesztő, Les Watson kötetzáró, összefoglaló fejezete tovább erősít. A teljesség igénye nélkül a következőkben az új szempontokat behozó fejezetek közül kiemelhető a volt rektor és JISC-tisztségviselő *David Baker* összegzése a felsőoktatási könyvtárak helyzetéről. A brit University Leadership Council 2011-es jelentését idézve a szerző azt állítja, hogy a mobil technológiák terjedése feleslegessé teheti a hagyományos könyvtárápületeket és könyvtári szolgáltatásokat, illetve a hagyományos szervezeti keretek valószínűleg el fognak halványulni a jövőben.

A régi struktúrák helyett a támogató szerep lesz a lényeges (oktatásé, távoktatásé, kutatásé), virtuális és fizikai szolgáltatásokkal – sőt, a fizikai szolgáltatások el fognak törpülni a digitális hozzáférés mellett. Már ma is biztosítható a legtöbb könyvtári szolgáltatás épület nélkül: a könyvtárápület végső soron csak a szervezeteknek és a személyzetnek kell, néhány egyéb szolgáltatástól eltekintve (különgyűjtemények tárolása, tanuló- és munkatér). A vezetésnek el kell gondolkodnia, hogy minek lehet majd nevezni a szolgáltatások összességéért felelős intézményeket; a könyvtár mint kifejezés valószínűleg nem lesz bent a névben. Az egyetemi campusokon azonban a jövőben is szükség lesz olyan terekre, ahol tanulni és kutatni lehet – a szerző pedig felteszi a kérdést, hogy ezt könyvtárnak nevezhetjük-e...

Jo Dane oktatási szakember a távoktatás/e-learning szempontjából vizsgálja a könyvtári tanulóterek szerepét. Egy 2013-as ausztrál felmérést idézve (Woods Bagot, 2013) megfontolásra kínálja, hogy az egyetemisták a következő szempontokat értékelik az egyetemi könyvtárakban: elsőként a hozzáférést a számítógépekhez, ezt követi a tanulásra alkalmas csendes helyek biztosítása, harmadik helyen áll a könyvekhez nyújtott hozzáférés, végül utolsó szempontként a csoportos tanulóterek lehetősége. Állítása szerint az egyetemi könyvtár az elmúlt húsz évben alkalmazkodott a pedagógiai és a technológiai újításokhoz, és a könyvtárosok a tanulás kurátoraiává váltak, akik az oktatási rendszer minden szintjén támogatják az oktatást és a kutatást. Minden mai tanuláselmélet egyetért abban, hogy a hatékony tanulás a következő jellemzőkkel bír: szociális, kontextusba ágyazott, értékelő, perspektivikus, elmélyült és aktív. A tömeges nyílt online kurzusok (Massive Open Online Course, MOOC) azonban nem képesek mindezt szolgálni: előnyük bár, hogy nagyon sokan iratkozhatnak be rájuk ingyenesen, mégis hátrányukul róható fel, hogy hiányzik a kapcsolat a hallgatótársakkal és nem nyújtanak lehetőséget a csoportos tanulásra. Részben ebből fakad, hogy jellemzően alacsony a kurzust elvégzők aránya. Mit adhat tehát a campus, közelebből pedig az egyetemi könyvtár a MOOC-ok korában? A válasz: az együtt tanulás és a hatékony tanulás élményét. A szerző azt indítványozza, hogy a könyvtárak alakítsanak ki olyan hangszigetelt fülkéket, ahol a diákok egyénileg vagy kisebb csoportokban nézhetik/hallgathatják a tartalmakat, melyeket visszatekerhet-

nek és megvitathatnak. Mindezt továbbgondolva az egész egyetem is lehet egy „fordított osztályterem”, ahol az előadások mehetnek videoközvetítéssel, a hangsúly pedig átkerül a szemináriumokra. Az elit-képzés és a tömeges oktatás ilyenén keresztezésében nagy szerepe lesz a campuson történő informális tanulásnak, amiben tehát kulcsszerep hárul az egyetemi könyvtárra.

Sheila Corral és *Ray Lester* könyvtári és információs szakemberek közös tanulmányukban nem a hallgatóknak, hanem a kutatóknak nyújtott könyvtári szolgáltatásokkal foglalkoznak. A kiindulópont sajnos az, hogy a felmérések szerint a kutatók nincsenek jó véleménnyel az egyetemi könyvtárakról. Míg az oktatásban lezajlott változások nagymértékben hatottak a könyvtárakra és a könyvtári terekre, ugyanez nem mondható el a kutatásban lezajlott változokról: az az általános percepció, hogy az egyetemi könyvtárak az alsóbbévesek oktatását szolgálják és túl hangosak, ezért a kutatók jelenleg főként távoli eléréssel használják a könyvtár e-forrásait, és kevés kutató látja a munkájában partnernek a könyvtárat. A bölcsészettudományok terén rendszeres a könyvtárlátogatások száma, de még ezen a területen is visszaesésről beszélhetünk. Mindezek miatt az egyetemi könyvtárak újrapozicionálására van szükség: bővíteni kell a kutatóknak nyújtott jelenlegi szolgáltatásokat (kiadói tevékenység, bibliometria, intézményi repozitóriumok). Az e-research előretörésével előtérbe kerülhet digitális és adatgondozás, a digitális és adat-tájékoztató, valamint a digitális és adatírástudás kérdése is. Az adatintenzív tudományos kutatás lehetőséget ad arra, hogy a könyvtár megerősítse pozícióját, növelje láthatóságát az adatok kezelésével és megőrzésével kapcsolatban, ehhez azonban jobban meg kell értenünk a tudományos kutatás munkafolyamatait, ciklusait, és a szolgáltatásokat ezek köré kell építenünk. Elvárás, hogy e szolgáltatásokat a könyvtárak a hallgatóktól elkülönítetten nyújtsák a kutatók számára – ez pedig a fizikai térre is vonatkozik. Több felsőoktatási könyvtárban nyílt vagy fog nyílni a közeljövőben „research commons”, azaz kutatókat kiszolgáló tér az adatintenzív interdiszciplináris kutatások elősegítésére, digitális bölcsészeti projektek megvalósítására, szöveg- és adatbányászatra, illetve a kutatók támogatására olyan kérdésekben, mint a pályázatírás, a szerzői jog vagy az open access publikálás. A „research commons” tehát olyan „hely mint szolgáltatás”, ahol egy fizikai térből lehet hozzájutni minden kellő információhoz és támogatáshoz, speciális és a lehető legkorszerűbb hardverekkel és

szoftverekkel ellátva. A cél az, hogy magas szintű szakértői támogatást nyújtsunk a kutatások minden szakaszában, együttműködve az egyetem informatikai részlegével, kutatócsoportjaival, doktori iskoláival, valamint az egyetemi kiadókkal. További előny, hogy a „research commons” révén az „embedded/liaison librarian” (beépített/kihelyezett könyvtáros) sem szakad el teljesen a könyvtártól, hiszen így az adott tanszék mellett a könyvtári „research commons” lesz a másik munkahelye. A kutatók számára fenntartott tér céljaira elkülöníthetünk egy emeletet a könyvtárból, de lehet központi helyen is, hogy az egyetemi kutatásokat ilyen módon népszerűsítsük, amihez ismeretterjesztő előadások vagy „civil tudomány” (citizen science) rendezvények is kapcsolódhatnak. A csúcstechnikára támaszkodó, használóközpontú, szakértő könyvtárosokkal működő „research commons” révén az egyetemi könyvtárak tehát láthatatlan szervezetekből a kutatók kulcsfontosságú partnereivé léphetnek elő.

Az európai könyvtári trendeket bemutató szerzőpáros, *Joyce Sternheim* és *Rob Bruijnzeels* szintén azt a kérdést feszegeti, hogy egyáltalán szükség van-e könyvtárárpületre a jövőben. Amellett teszik le a voksukat, hogy szakítani kell a hagyományos könyvtárképpel és a megszokott, unalmas polcosorokkal, amelyek nem csábítanak tanulásra és felfedezésre. Két holland projektet mutatnak be a közelmúltból, melyek újragondolták a könyvtár funkcióját, illetve könyvtár és tér kapcsolatát. Az egyik a „Context Library”, melynek révén a használók maguk alakíthatnak ki – és oszthatnak meg egymással – egyéni „utakat” a közkönyvtár gyűjteményében. Ugyanis a hagyományos könyvtári elrendezés (szakrend) nem segít abban, hogy az egyén számára jelentőséggel bíró kapcsolatokat találjunk a gyűjteményben. Mivel az RFID technológia segítségével minden egyes könyvhöz el lehet jutni az olvasótermekben, így a könyvek között virtuálisan megteremtett kapcsolatokkal létrehozott „utak” segítségével a gyűjtemény „kinyílik”, újszerű módon mutatkozik meg. A „Context Library” nevű projekt lehetővé teszi, hogy felszabaduljunk a könyvtári szakrend alól, és a saját asszociációinkat és érdeklődésünket kövessük, a működésbe lépő jelentésképzés révén pedig saját narratívákat és gyűjteményeket hozhatunk létre és oszthatunk meg egymással. Az elképzelést továbbgondolva José Remijn 2012-es projektjében tizenéveseknek hozott létre tematikus, interaktív felfedezőutakat az *Amszterdami Közönyvtárban*, ahol a fiatalok a megtalált könyveknél QR-kódok haszná-

latával juthattak további információkhoz, kapcsolódó kép- és videodokumentumokhoz, illetve továbbvezető utak ajánlásaihoz. A másik ismertett projekt „A város mint könyvtár” nevet viseli. 2009-ben Rotterdamban, a használaton kívüli Hofplein vasútvonal mentén alakították ki egy „kiterjesztett könyvtárat”, ahol az épületek, intézmények és emberek mind a könyvtár részeként funkcionáltak. A projekt a tudás egy újszerű architektúráját engedte láttatni a város szövetébe ágyazva, demonstrálva, hogy információ úgyszólván elhagyta a könyvtárépületet.

Közös az említett projekteknél, hogy szakítottak a hagyományos könyvtárképpel, és az egyéni élményekre és felfedezésekre, illetve a szociális interakciókra helyezték a hangsúlyt. Mindkét projekt egyfajta utazásra hív, összekötve az embereket a tudással, történetekkel és egymással. A szerzők szerint a jövőben a könyvtár sokféle formát ölthet: egyrészt ott lesz a „láthatatlan könyvtár”, amely bárhol és bármikor elérhetően kínálja szolgáltatásait, illetve a „látható könyvtár”, amely szintén nem feltétlenül egy épület, hanem egy hely, ami inspirál, egy hely, ahol a tudással találkozunk.

Kyle Dickson oktatási szakember más megközelítésben, a médialaborok felől értelmezi a jövőt meghatározó könyvtári trendeket. Véleménye szerint a 21. századra a média vált a társadalom összekötő közegévé, amelybe egyre inkább mindenki bekapcsolódhat. A multimédia korát éljük, amely elmosza a határokat kép, videó és szöveg között. A *Partnership for 21st Century Skills* keretrendszer szerint a média-írásstudás (passzív és aktív egyaránt) a 21. század alapvető készsége („3. írástudás”). A diákoknak ennek megfelelően képesnek kell lenniük a különböző formátumú tartalmak értelmezésére és elkészítésére is. Az Abilene Christian Universityn lévő *Brown Library*-ben mindezeket szem előtt tartva 2010-ben nyitotta meg kapuit az a médiastúdió/tanulástúdió, amely már a tanulóterek utáni következő lépcsőfokot képviseli az alkotás, a tanulás és az együttműködés elősegítésére. Közel 820 négyzetméteren szolgálja ki az egyetem és az egyetemisták igényeit, különböző mediaszerkesztő szoftvereket és fénykép- és videokészítéshez használatos hardvereket (pl. kölcsönözhető kamerák, állványok, reflektorok) bocsátva a rendelkezésükre. A központi stúdió felszerelése (függönyök, zöld vásznak, reflektorok stb.) igény szerint installálható a könyvtár többi helyiségében

is. Közkedveltek a rugalmas időbeosztási, gyakorlási lehetőségek, így például előadások, prezentációk tartása előtt bárki felveheti és visszanezheti a beszédét. A médiastúdióban kezdő és haladó kurzusokat is tartanak digitális fotózásban és videók készítésében: egy év alatt tucatnyi oktató részvételével közel 500 diákot értek el a workshopokon. A diákok az elsajátított készségeket tanulmányaikhoz (is) használják, például idegen nyelvi hangalámondást készítenek nyelvkurzusokhoz, az üzleti kurzusokhoz pedig reklámokat. A cél az, hogy a tanulók multimédia alkotásai az intézményi repozitóriumokba kerüljenek, így megvalósulhat az alkotás és a tanulás körforgása. Az együttműködés elősegítését olyan low-tech és hi-tech eszközök szolgálják, mint a hagyományos fehér íróasztal (130 négyzetméternyi felületen), a laptopok és tabletek kijelzőjét tükröző LCD-kijelzők, valamint az LCD-kijelzős asztalok Bluetooth billentyűzettel és egérrel, melyeket a csoportok tagjai felváltva tudnak használni. A tanulástúdió megalkotói a tanítás és a tanulás új formáit kívánták kiszorgálni, nemcsak az analóg világ hagyományainak továbbvitelével, hanem ténylegesen megfelelvén a digitális korszaknak. Olyan támogató fizikai teret sikerült így létrehozni, ahol a használók üzeneteket alkothatnak az egész világ számára.

Ami az építészeket, belsőépítészeket és designereket illeti, az egyik szerző, *Colin Allan* nem győzi hangsúlyozni, hogy míg a klasszikus könyvtárépületek a könyvek köré, azok raktározásához alkalmazkodva épültek, egy mai könyvtár (vagy inkább médiatéka) tervezésekor már más szempontokat kell figyelembe venni. Az, hogy nem a könyvek, hanem a használók kerülnek a középpontba, a teherhordó falak és födémek vastagságára és megoszlására is rányomja a bélyegét: a vékonyabb falak hatással vannak az egész épület szerkezetére és megjelenésére. A tendencia végpontját jelzi, hogy a *Helsinki Központi Könyvtár* 2012-es építési pályázatának kiírása meg sem említi a könyveket. Felsőoktatási kontextusban a tanulók elvárásai egyre nőnek, miközben az oktatási intézmények versengenek értük egymással. Ezért olyan könyvtárépületeket kell tervezni, amelyek népszerűek: inspirálóak, kényelmesek és rugalmasak. Fontos annak az eldöntése a tervezés elején, hogy szobákat vagy tereket alkossunk: bár a nagy, nyílt terek tervezése könnyebb, a személyes térigény miatt lényegesek a kisebb termek, fülkék is. Funkciótlannak bizonyulhatnak helyett érdemes előnyben részesíteni a galériákat, erkélyeket, lépcsőházakat és a külső tereket, amelyek szintén találkozási pontot jelenthetnek. A sokféle

osztatú tér, sokféle teremméret és sokféle belmagasság változatossá, mozgalmassá teszi az épületet, és növeli a használók választási lehetőségeit, ráadásul könnyíti a tájékozódást is.

A könyvtárépítéssel újrafelfedezése a szemünk előtt zajlik. A könyvtártervezési projektekben érintetteknek ezért előremutatóan kell gondolkodniuk, tekintettel a gazdasági megszorításokra is, hogy valami igazán innovatív és újat hozhassanak létre a jövő tanulói számára.

Val Clugston belsőépítész szerint tanulságos lehet más szférák tér-alkotását is szem előtt tartani a könyvtári enteriőr megtervezésekor, így inspirációt meríthetünk a bevásárló- és szórakoztatóközpontok, valamint az úttörő techcégek (Google, Facebook) által alkalmazott megoldásokból. Az emberközpontú design az antropológia, a várostervezés és a környezetpszichológia megközelítésmódjait átvéve megfigyelésből, interjúkból és fotónaplókból építkezve törekszik a használók igényeihez idomulni. Ezt kiegészítheti a designerek, könyvtárosok és használók közötti együttműködés a projekt során. Az általános alapelvek a tanulóterek tervezésekor a következők legyenek: rugalmasság, alakíthatóság, átrendezhetőség akár napi szinten; multifunkcionális tér; sokféle választási lehetőség a sokféle tanulási stílushoz és igényhez alkalmazkodva; elegendő tér biztosítása a kényelem érdekében; a formális és informális tanulás terei közötti határok eltörlése; közösségi terek integrációja a könyvtárba; valamint a közösséghez tartozás érzését erősítő terek megalkotása. A közösségépítés történhet a küszöbökhez, bejáratokhoz kapcsolódó „passzív” terekben is: itt van a legtöbb falragasz, információ, spontán találkozás – a tervezéskor ezt érdemes kihasználni. A tér által keltett pozitív érzelmi hatás szintén hozzájárul a közösségi identitás (és a könyvtári brand) megteremtéséhez. A designereknek pedig nincs más dolguk, mint felfedni a hely identitását, és kommunikálni azt a közösség felé.

A zárzó előtti utolsó fejezetben *Paul White* bútortervező festi le vízióját a jövő könyvtári tereit meghatározó bútorokról. Meglátása szerint úgy kell elképzelnünk a könyvtári teret, mint egy színpadot, a bútorokat pedig mint kellékeket, melyeket újrendezhetünk egy következő „előadáshoz” (programhoz, rendezvényhez). Az emberléptékű, kényelmes bútorok a jövőben is velünk maradnak, ahogy az emberek is mindig keresni fogják a közösséget, és tanulniuk is kell valahol. Már a kortárs könyvtárak-

ban is megvalósult trend – ahogy előtérbe kerül az önkiszolgálás – az olvasószolgálati pult megszűnése (helyette csak egy „help point” vagy cirkáló könyvtárosok látják el ezt a feladatot). A „közösségi nappali” funkcióhoz puha ülőbútorok, a büfékhez kávéházi asztalok és székek kapcsolódnak, az egyéni vagy kics csoportos kutatómunkához csendes terek kellenek hagyományos kutatófülkékkel és magas háttámlájú ülőbútorokkal, csoportmunkához pedig a három főre szabott munkaasztalok az optimálisak, melyeket akár össze is lehet tolni. A használók által hozott saját eszközökhöz konnektorokkal rendelkező székekkel és laptoptartókkal alkalmazkodhatnak a könyvtárak. Ha a felsorolt tendenciákat kivetítjük a jövőbe, digitális önkiszolgáló kioszkokat, hangvezérelt és gesztusvezérelt interaktív infopontokat kapunk. Sőt, a jövő könyvtáraiban akár maga az asztal felület lehet a képernyő/kijelző, és 3D-s hologramokat kivetítő székekkel vagy csoportmunkára szabott interaktív digitális falakkal és felületekkel is találkozhatunk. Valószínűleg technológiában gazdag, de mindig az emberekre szabott megoldások fognak születni a bútortervezésben. A könyvtáraknak és az oktatási intézményeknek pedig mindig új technológiákat és ötleteket kell bevetniük, hogy maximálisan relevánsak tudjanak maradni közösségeik számára.

Konklúziók

Összegzőképpen elmondható, hogy a könyvtárak az elmúlt húsz évben a digitalizációval és a fizikai könyvtárak lehetséges eltűnésével néztek szembe, mivel a digitális gyűjtemény a fizikai helyébe lép, és a saját eszközökről való univerzális hozzáférés feleslegessé teszi, hogy bárki is bemenjen a könyvtárba. Ez a kötet mellett érvel, hogy a könyvtár legalapvetőbb tulajdonsága, hogy a tanulás tere, és ha ennek megfelelően fejlesztik, akkor a jövője biztosítva van. A trend magyar kontextusban való értelmezésekor nem feledkezhetünk meg arról a tényezőről, hogy a felsőoktatási könyvtárak részben a költségtérítéses hallgatók magas számaránya miatt igyekeznek minél inkább elébe menni a fokozott használói igényeknek, illetve Nyugat-Európában és az USA-ban a válság kapcsán előtérbe került a közszolgáltatásokba való újdonsült befektetés szempontja, ezért is jellemzőek a fejlesztések könyvtári téren.

A *Better library and learning space*-t példaanyagának széles merítése és közérthető, számos rész kérdésbe bepillantást engedő szövegei miatt haszonnal forgathatja minden érintett szakember: könyvtárve-

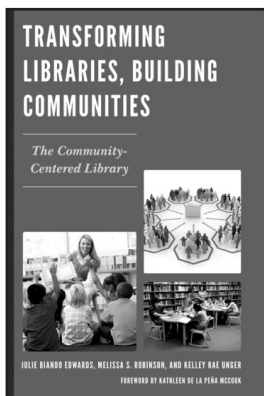
zetők, könyvtárosok, könyvtároshallgatók, kutatók, oktatási szakemberek, építészek, belsőépítészek és designerek egyaránt. A kötet nagyvonalúan tovább-
 utalja az olvasót a rendelkezésre álló – a fejezetvégi
 bibliográfiákban részletezett – szakirodalomhoz az
 épületechnikai paraméterek és az oktatással foglal-
 kozó háttérkutatások terén, és inkább az irracionális
 dimenziókra és az inspiratív ötletekre koncentrálnak. Su-
 galmazása szerint elsősorban képzelőerőre és minél
 körülményesebb használói igényfelmérésre van szük-
 ség, ha a helyi közösség igényeire szabva szeretnénk
 egy tanulótér megtervezésébe fogni.

A felsorakoztatott gyakorlati példákból összeáll
 egy átfogó kép a tanulóterekről, amely a hasz-
 nálóval való partneri viszonyra, a választás sza-
 badságára és a használói igények magas szintű
 kiszolgálására épül, ami egybenyitott terekben,
 nappalira vagy kávézóra emlékeztető, egyéni és
 csoportmunkára és kötetlen együttlétre is alkal-
 mas világos enteriőrökben, valamint úttörő tech-
 nológiai megoldásokban érhető tetten. A kor-
 szerű könyvtári tanulóterek gyakorlatba ültetése
 persze jelentős pénz-, idő- és energiabefektetést
 igényel, de általuk a könyvtár mint intézmény
 átléphet a 21. századba, ahol falai a szó fizikai
 és átvitt értelmében is leomlanak, egyrészt a di-
 gitális gyűjtemények és a virtuális szolgáltatá-
 sok, másrészt a nyitott, befogadó terek révén.

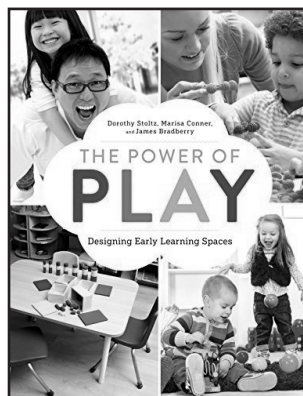
Természetesen kommunikálni kell a használók felé,
 hogy a gyűjteményt egyre inkább a virtuális térben,
 a közösség élményét vagy éppen a nyugodt tanulás
 lehetőségét pedig a fizikai térben találhatják meg,
 így a jövőben a láthatatlan (virtuális) könyvtárra és
 a látható (fizikai) könyvtárra is, más-más okokból,
 de továbbra is szükség lesz. A kötet elolvasása meg-
 győzhet minket arról, hogy a tanulóterek nemcsak
 babzsákfoteleken ülő és laptopjaikra meredő vagy
 egymással trécselő egyetemistákat jelentenek, hanem
 az óhatatlanul végrehajtandó könyvtári paradigma-
 váltás fő csapásirányát. Hiszen ha a munkahely kol-
 molyságát az otthon kényelmével és az informális
 találkozóhely kötetlenségével ötvözve sikerül minél
 több embert becsábítanunk a könyvtárakba (a ké-
 nyelem, a praktikum és a többször emlegetett húha-
 faktor, azaz a lenyűgöző épületbelső által), a nekik
 nyújtott szolgáltatások és a közösségekben remélhető-
 leg beinduló szinergiák valóban elősegíthetik az élet-
 hosszígtartó tanulás, az alkotás és a tudásmegosztás
 kultúrájának megteremtését, ami nemcsak a könyv-
 táros szakma pusztá túlélését, de az egész közösség
 javát is szolgálja.

Szabó Piroska

A projekt keretében beszerzett hasonló tematikájú könyvek a Könyvtári Intézet Könyvtártudományi Szakkönyvtárából

EDWARDS, Julie B. – ROBINSON, Melissa S. –
 UNGER, Kelley R.: *Transforming libraries, build-
 ing communities. The community-centered library.*
 Lanham, The Scarecrow Press, 2013. 230 p.

STOLTZ, Dorothy – CONNER, Marisa –
 BRADBERRY, James: *The power of play.*
Designing early learning spaces. Chicago,
 ALA, 2015. 204 p.